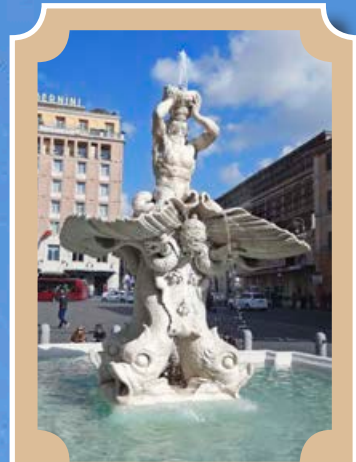

B rusende, plaskende, nynnende og gurglende vannkunst

Ingen annen by i verden har hatt eller har så mange fontener som Roma. Helt fra antikken er Roma blitt kalt regina aquarum eller «vannenes dronning».

Ikke uten grunn.

Byen har over 2000 fontener i tillegg til kanskje like mange små drikkefontener. Vannet har styrket keisere og paver i århundrer.

Den mytologiske skikkelsen Triton var sønn av havguden Neptun; halvt menneske og halvt fisk. På Piazza Barberini sitter fontenens hovedfigur på et stort, åpent muslingskjell som holdes oppe av fire delfiner med åpne munnar i en slags opp-ned piruettdans i det nederste bassenget. Han blåser i en konkylie, og en søyle av vann reiser seg fra denne, som om det var en kraftig lyd. Dette er nettopp temaet i Ottorino Respighis musikkverk om Romas fontener, den andre satsen er inspirert av denne fontenen.

Foto: Hugo Flaten og Shutterstock

AV HUGO FLATEN

Lege og forfatter. Har skrevet boken *Roma - fontenes by*.

Lyden av rennende vann fra et utall fontener og springvann er blitt Romas kjenningsmelodi. Den kan høres overalt, dag og natt, mange steder på de store, åpne plasser og parker, men også i trange gater og bortgjemte bakgårder. Fontenene bruser, plasker, nynner og gurgler. Og noen avgir lyse triller.

Før gatelysene tid kunne man bruke lyden av de forskjellige fontenene til å finne veien hjem i mørket. Med hver sin unike melodi ledet de nattevandrere i riktig retning.

Inspirert av fontenene

Som for å understreke forbindelsen mellom fontenene, vannet og musikken har den italienske komponisten Ottorino Respighi skrevet flere musikkstykker med tittelen «Romas fontener». De er inspirert av fontener som Fontana di Trevi og Triton-fontenen på Piazza Barberini. Den siste av disse er nylig pusset opp og fremstår nå i sin imponerende, skinnende prakt. Den er et mesterverk laget av Gian Lorenzo Bernini i 1642-43.

Piazza Barberini var på den tiden et landlig og fredelig område. Nå er trafikken og støyen voldsom, og det reduserer litt av den opplevelsen det er å møte denne fontenen.

Nordiske kunstnere

Dette området var forøvrig populært for mange av de nordiske kunstnerne som oppholdt seg i Roma i perioder på 1800- og begynnelsen av 1900-tallet.

Den kjente danske billedhuggeren Bertel Thorvaldsen oppholdt seg i Roma i 40 år, hadde sine verksteder i nærheten og gikk daglig over plassen. Bjørnstjerne Bjørnson bodde flere steder like ved og hadde utsikt til den flotte fontenen. En innskriftstavle med hans navn kan ses høyt oppe på fasaden på

Fontana di Trevi, 26 meter bred og 20 meter høy, betegnes som alle fonteners mor. Vannets tilstedeværelse overalt er hovedtema for fontenen, som etter 122 års arbeid sto ferdig i 1762. Blant figurene i fontenen er den greske guden Okeanos den mest sentrale. Ved et besøk bør man ifølge legenden kaste en mynt over skulderen i fontenen. Dette vil bringe lykke og sikre at man kommer tilbake til «den evige stad». Hver dag kaster turister mynter i fontenen til en verdi av ca. 3000 euro. Pengene går til hjemløse og fattige i Roma. Fontenen har nylig gjennomgått en halvannet års renovasjon og fremstår i fornyet prakt.

Foto: Wikimedia Commons

palasset til venstre for Hotel Bristol i øvre ende av plassen. Også Henrik Ibsen var blant dem som tilbragte lange perioder i byen.

Kunst med vann og stein

Ordet fontene kommer av det latinske *fons*, som betyr kilde. Det kan være en naturlig vannkilde, men vi tenker oftest på mer eller mindre kunstige innretninger. Vannet spruter opp eller renner nedover, som stråler eller strømmer. Noen er majestetiske, andre betagende eller erotiske. Mange er ganske enkelt merkelige.

Fontenen som dekorativ uttrykksform har en uendelighet av muligheter i seg. I Roma kan man se det meste. Fantasi og skapertalent har hatt fritt spillerom. Dette er virkelig «kunst med vann og stein».

I fontenene er det ikke bare musikalsk inspirasjon å hente, men også poetisk. Johann Wolfgang von Goethe kalte fontenene «Romas udødelige tunger».

Hovedpulsåre som venn og fiende

Helt fra Romulus og Remus, byens to mytiske grunnleggere skal ha blitt reddet i en kurv på elven Tiber 750 år før Kristus, har vannet spilt en meget viktig rolle for Roma. Det har vært og er Romas sjel, sies det.

Tiberen og nærheten til sjøen var viktige forutsetninger for at en by ble anlagt akkurat der Roma ligger. Det første vadestedet opp elven fra munningen befant seg rett nedenfor Tiberøya. Alle veier både nordfra og sørfra møttes her; det la grunnlaget for utviklingen av en handelsplass. Elven var i mange hundre år byens viktigste vannkilde, sammen med mindre, lokale kilder og brønner.

Men Tiber har også vist seg som en uberegnelig fiende. Opp gjennom historien har den gått mange meter over sine bredder utallige ganger, slik at både broer og bygninger ble ødelagt. Rundt i byen kan man mange steder se plaketter høyt på husveggene som markerer hvor vannet har stått. Det er flere slike på kirken Santa Maria Sopra Minerva like ved Pantheon.

Spansketrappen – ikke akkurat spansk

Piazza di Spagna med Spansketrappen (La Scalinata della Trinità dei Monti) er et av de livligste stedene i Roma. Det er et meget populært møtested hvor Romafarere gjerne setter seg ned for å se på livet eller kjøle bena litt i båtfontenen, La Barcaccia.

Denne fontenen, som har en historie knyttet til Tibers oversvømmelser, er laget av Pietro Bernini, far til den mer berømte billedhuggeren, arkitekten og maleren Gian Lorenzo.

Da den sto ferdig i 1629, var det ingen trapp opp til kirken Trinità dei Monti, bare en bakke med til tider sølete og ufremkommelige stier. Trappen kom først 100 år senere. Den var en gave fra en franskmann og har egentlig ikke noe med Spania å gjøre.

Den fikk navnet «Spanish steps» av engelske turister som ikke klarte å uttale det virkelige navnet på trappeanlegget: La scalinata della Trinità dei Monti. Plassen ved siden av het imidlertid Piazza di Spagna, for her lå den spanske ambassaden. Plassens navn smettet over på trappen.

Den største oversvømmelsen

Fontenen kalles La Barcaccia. Dette var en båttype med lave sider som ble brukt til å frakte vintønner opp og ned langs Tiber til elvehavnene i Roma.

Hvorfor akkurat en slik båt?

Historien forteller at det i 1598, på selveste juledagen, var en stor oversvømmelse i Tiber, den største man kjenner til. Vannet sto helt opp til foten av skråningen der Spansketrappen senere ble bygget. Da vannet trakk seg tilbake, skal en slik gammel båt ha blitt liggende igjen og gitt inspirasjon til fontenen.

Fontenen er laget i travertin – en type kalkstein – og hadde helt ny design. Den hadde hverken de tidligere klassiske, geometriske bassengformene eller et dominerende, sentralt utløp. Her var selve fontenen en skulptur. Dette er et av de første eksemplene på barokkstil innen fontenekunsten.

La Barcaccia («Den stygge båten») på Piazza di Spagna stod ferdig i 1629. Fontenen var inspirert av en båt som ble liggende igjen akkurat her etter en storflom i Tiber i 1598. Den ligger rett nedenfor Spansketrappen, som ble bygget i årene mellom 1721 og 1725, og er blitt restaurert flere ganger – sist i 1995. I nyere tid har Spansketrappen vært et populært sted å spise medbrakt lunsj. Myndighetene har blant annet forsøkt å hindre at trappen blir en offentlig rasteplass ved å bøtelegge folk som spiser matpakken sin der.

Foto: Wikimedia Commons

Med pavelige sponsorpenger

Berninis utfordring var at vanntrykket i Aqua Vergine var så dårlig at han måtte senke fontenen ned under gatenivået for å få nok fart på vannet.

Sponsor for fontenen var pave Urban 8. Han tilhørte Barberinifamilien. Det er markert med de tre biene i pavens våpenskjold på utsiden av båtens ende og med en strålende sol på innsiden. Denne solen gir utløp for vann i en flott vifteform. På 1880-tallet ble Tiberbreddene forsterket slik at oversvømmelser ikke lenger skulle kunne skje. Det har fungert bra.

Fascinerende gjenbruk

Mange av Romas fontener er basert på gjenbruk. Det gjelder både ideer og byggematerialer. Det finnes bare noen få eksempler på antikke fontener som fortsatt er i bruk. Til gjengjeld har de som oftest meget omflakkende og interessante historier bak seg.

Marforio, en liggende og skjeggete figur, var en gang del av en fontene på Forum Romanum, som var selve hjertet i det romerske riket. I flere hundre år hadde den ligget makelig henslengt ikke langt fra Septimus Severusbuen.

I 1588 ble figuren flyttet til Marcusplassen, og i 1592 videre til Kapitol, hvor den har hatt flere plasseringer. Meningen var trolig at den skulle bli del av en fontene igjen. Den finnes nå som en del av Giacomo della Portas fontene i forgården til Palazzo Nuova, på venstre side av Kapitol-plassen. I 1734 fikk den selskap av en byste av pave Clemens 12., som bl.a. er kjent for å ha støttet kunst og vitenskap. En av dem var den svenske astronomen Anders Celsius, som i 1742 oppfant temperaturskalaen som i dag bærer hans navn.

Fordums prakt

Etter at Marforio-statuen var flyttet til Kapitol, fant man på Forum Romanum et stort basseng som trolig hadde vært Marforios «sjø». Det en gang så staselige Forum var i middelalderen forvandlet til et sted der kuene gresset. Det ble derfor kalt Campo Vaccino, ▶

«kumarken». Det ble værende der som trauf for kveg og hester. Arkitekten og billedhuggeren Giacomo della Porta dekorerte den med et grotesk ansikt, en maske.

Og så, i 1816 eller 1818, etter at kummen var helt nedgrodd, ble bassenget flyttet til et mer ærerikt sted. Det ble en del av fontenen på Monte Cavallo/Quirinal-plassen, foran de store statuene av mytologiens tvillingbrødre Castor og Pollux med sine hester. Masken ble resirkulert til en fontene helt nede ved Tiberens elvebredd. Til slutt fikk den i 1936 sin plass over et antikt badekar like ved kirken Santa Sabina på Aventin-høyden, hvor den kan ses i dag.

Konglen i Vatikanet

Den store, nesten fire meter høye bronsekonglen Fontana della Pigna står i dag i Vatikanet, på en gårds plass, Cortile della Pigna.

Det er ulike historier om hvor den kommer fra. En teori er at den stammer fra det første århundre e.Kr. og skal være laget av Publius Cincius Calvius, en frigitt slave.

Noen hevder at den har stått i Isis-tempelet, som lå like ved Pantheon. Dyrkingen av den egyptiske guden Isis var en av mange fremmede kulter som på den tiden var importert til Roma, i konkurranse med kristendommen. Egyptisk religion var kommet på moten etter Julius Cæsar's flørt med Kleopatra. Det var altså ikke bare obelisker som ble hentet fra Egypt.

Andre hevder at den var en fontene i en stor sjø som generalen Marcus Agrippa (63–12 f.Kr.) anla på Marsmarken, litt syd for der han hadde det store badet sitt. Det har også vært hevdet at den skal ha stått på toppen av minnesmerket over keiser Hadrian, nå Castel Sant'Angelo (Engelsborgen), eller til og med dekket «øyet» i Pantheons kuppel. En legende sier også at det var djevelen som slynget den mot Jorden den natten Jesus ble født.

Uansett har den gitt navnet til det området i byen, Pigna, hvor den ble funnet en gang tidlig på 500-tallet. Der har den forøvrig også fått et lite «barn», som i dag står på Markusplassen. Slektska-

Piazza Navona kalles gjerne turistenes dagligstue. Plassen er anlagt på restene etter keiser Domitians Circus Agonalis, dit romerne kom for å overvære sportsarrangementer. Fundamentet til «Fontana del Moro», Maurerfontenen, ble reist på sydden av plassen i 1575. Senere designet Gian Lorenzo Bernini den sentrale figuren, en maurer som kjemper med en delfin, og som ga fontenen dens navn. Flere statuer kom til etter hvert. Under en restaurering i 1874 ble originalstatuene flyttet til forskjellige fontener i parken Villa Borghese nordøst i Roma, og ble dermed erstattet med kopier. Foto: Hugo Flaten

pet er ikke til å ta feil av.

Oversett berømt

Konglen var opprinnelig forgyllt, og vannet strømmet ut både fra toppen og mellom skjellene. Den har ikke fungert som fontene på flere hundre år, og blir oversett av de fleste turister. Men den er kanskje den mest berømte fontenen i kristenhetens historie, siden den i rundt 1000 år sto i forgården, det som ble kalt Paradiset, foran den gamle Peterskirken. Den ble flyttet dit av pave Symmachus (498–514).

Den var omgitt av åtte rødfiollette porfyrsøyler, dekket av en baldakin av forgyllt bronse og dekorert med forgyllte påfugler og delfiner, som var kjente kristne symboler i middelalderen. Her dyppet pilgrimene fingrene i fontenens vann før de gikk inn i selve kirken.

Fontenen må ha gjort et sterkt inntrykk på Karl den store. Da han kom hjem etter å ha blitt kronet som tysk-romersk keiser av paven juledag i år 800, fikk han laget en lignende konglefontene i katedralen i Aachen. Fontenen gjorde tydeligvis også inntrykk på forfatteren og poeten Dante. Etter et besøk i Roma på 1300-tallet nevner han La Pigna som en av byens tre største severdigheter. Han kalte den St. Peters kongle og sammenlignet den med ansiktet Nimrod, kjempen fra helvete som han beskrev i sitt epos *Den guddommelige komedie*.

I pavens hage

Fontenen overlevde både barbarinvasjoner og senere pavers jakt på bronse som materiale til egne formål. Den ble flyttet til sin nåværende plass først på 1600-tallet, etter at den gamle Peterskirken var erstattet med den nye som vi kan se i dag. Den ble plassert ovenpå kapitelet på toppen av en søyle hentet fra badet til keiser Alexander Severus (222–235) på Marsmarken.

De to påfuglene i bronse er ikke de originale som var en del av utsmykningen fra den gamle Peterskirken. De er kopier som skal ha prydet Hadrians gravmæle. Litt av et konglomerat altså: en fontene fra et egyptisk tempel, satt opp på en korintisk søyle fra

Den store, nesten fire meter høye bronsekonglen Fontana della Pigna står i dag i Vatikanet, og pryder en stor nisje mot gårds-plassen Cortile della Pigna. Konglen var opprinnelig plassert i nærheten av Pantheon. Siden 1608 har den hatt sin nåværende plassering. Påfuglene på hver sin side av fontenen skal være kopier fra keiser Hadrians gravsted. Foto: Hugo Flaten

Midt på Piazza Navona står Gian Lorenzo Berninis mesterverk «De fire elvers fontene», avduket i 1651. Kjernen i statuen er en 93 tonn tung egyptisk obelisk, som ble løftet opp på en hul klippformasjon. På klippen er de store elvene i de fire verdensdelene som var kjent på den tiden – Donau, Ganges, Nilen og Rio del la Plata – symbolisert med fire havguder. Foto: Hugo Flaten

et romersk bad, dekorert med bronsepåfugler fra et keiserlig mausoleum. Den hadde prydet den gamle Peterskirken i over 1000 år og befinner seg nå i en pavelig hage.

I dag er plasseringen ganske beskjeden. De fleste besøkende i Vatikanet er derfor neppe klar over hvilken perle dette egentlig er.

- ❑ Vannet hadde avgjørende betydning for at Roma vokste frem som handelsplass og ble liggende der den gjør. Den over 400 kilometer lange elven Tiber fant sin vei akkurat hit på grunn av spesielle geologiske forhold, mellom to vulkanområder.
- ❑ Vannet spilte sannsynligvis en viktig rolle for Romerrikets vekst og suksess. Tilgangen til en overflod av vann og et utbygd kloakksystem ga helsemessige fortrinn. Vanntilgangen var også en forutsetning for industriell virksomhet.
- ❑ Akveduktene ble ødelagt av barbarinvasjoner, jordskjelv og manglende vedlikehold. At vannet forsvant, var trolig av betydning for Romerrikets undergang. På 1300-tallet bodde det bare noen få tusen mennesker i Roma, i det som hadde vært en millionby i keisertiden.
- ❑ Fra 1400-1500-tallet og utover restaurerte paven de gamle akveduktene og valgte vannkunst og tilgang på vann for alle som en viktig måte å uttrykke pave-makten og dens storhet på. Dette var viktig i den katolske motreformasjonen. Elvefontenen på Piazza Navona av Lorenzo Bernini er et eksempel på dette. Vanntilgangen og vannkraften den ga, var også en forutsetning for utviklingen av industrielle aktiviteter som møller, spinnerier, papirfabrikker og smier. Roma våknet til live igjen etter å ha vært nærmest en spøkelsesby i middelalderen, og ble et kraftsentrum i Europa.

Etter en ganske så omflakkende tilværelse sørget pave Innocens 10. på 1600-tallet for at fontenen av Marforio fikk sitt nåværende hjem ved Kapitolplassen. Den skjeggete figuren var i sin tid en del av en fontene på Forum Romanum. På 1500- og 1600-tallet ble Marforio en av de seks «talende statuer», hvor byens borgere klistret opp frimodige, satiriske ytringer, som man ellers ikke ville hatt mot til å fremføre i full offentlighet.

Foto: Wikimedia Commons

En stor og sterk hunnløve fra Egypt vokter obelisken på Piazza del Popolo

Foto: Hugo Flaten

En dyrepark i stein

Fontenene kan være et fascinerende utgangspunkt for å utforske Roma. Den berømte engelske 1800-talls-poeten Percy Shelley sa at «Romas fontener er begrunnelse nok for å reise til den evige stad».

Om man legger ut på noen dagers «fontene-safari», vil man garantert få med seg også alle de andre viktigste severdighetene Roma kan by på. Ordet «safari» betyr opprinnelig jakt ekspedisjon etter storvilt. I vår tid er begrepet utvidet og omfatter også mer fredelige aktiviteter for å se og oppleve dyreliv på nært hold.

Sjeldent mangfold

Uttrykket kan gjerne også brukes i forbindelse med å være turist i Romas jungel. Byen har ikke alle «Big 5», men fontenene byr på møter med en lang rekke dyr, både virkelige dyr og fabeldyr, man aldri ville finne på safari i Afrika.

Listen er lang. Her er noen av dyrene man kan treffe på: Løver, krokodiller, ulv, hjort, det kryr av delfiner, skilpadder, slanger, svaner, kjempeblekksprut, hest og sjøhest, drager, ørner, elefant, bjørn, hund, gris, bier, påfugl, frosk. I tillegg kan man møte mytologiske figurer som tritoner, silen, najader, fauner, sfinx, diverse himmelske vesener og fabeldyr. Safari er absolutt en dekkende betegnelse

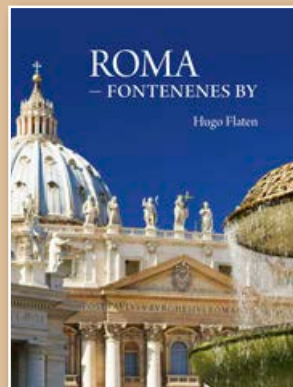

Et fabeldyr, en krysning mellom en løve og en fisk, som selv ikke i kunstens verden har vist seg å være en levedyktig art. Den holder til på en gårdsplass ved Bibelinstituttet i Via della Pilotta.

Foto: Hugo Flaten

I keiserens Roma

- ❑ 11 akvedukter brakte vannet i en kontinuerlig strøm fra kilder opptil 90 km unna. Den første ble bygget i år 312 f.Kr. av Appius Claudius Cæcus, også kjent for veien han konstruerte, Via Appia.
- ❑ Tilsammen 500 km med vannledninger over (20%) og under (80%) jorden.
- ❑ Opptil 1 million kubikkmeter, tilsvarende 1000 millioner liter rennende vann i døgnet.
- ❑ 247 castelli/fordelingstårn inne i byen.
- ❑ 1352 fontener til pynt og nytte som vannkilde for byens befolkning.
- ❑ 11 store keiserlige bad/termer som hver kunne romme opptil 2000-3000 badende gjester samtidig.
- ❑ 926 mindre offentlige og private bad.
- ❑ 144 offentlige latriner.

Hugo Flatens bok *Roma - fontenenes by* er utgitt av Kofon forlag. Hjemmeside: romasfontener.com

Fontenen ved Pantheon på Piazza della Rotonda er blitt til over lang tid. Selve kummen er laget i afrikansk marmor av den store fontenebyggeren Giacomo della Porta. Han plasserte et stort beger i midten og i dette igjen en skål som sprutet vannet oppover. I 1711 ble begeret skiftet ut med en 6 meter høy egyptisk obelisk, som opprinnelig kom fra solens tempel i Heliopolis. Den bærer en innskrift som indikerer at den ble reist av farao Ramses 2. ca. 1200 f.Kr. Kuppelen er et mesterverk; ca. 43 meter i diameter. Selv kuppelen i Peterskirken ble bygget litt mindre, av respekt for Pantheon. Det er fortsatt den største kuppelen i Roma som er bygget uten armeringsjern. På toppen er det en ca. 9 meter stor lysåpning, som solen på himmelhvelvingen. Det er det eneste vinduet i bygningen. Her har det regnet og snødd i snart 2000 år. I pinsen drysser man røde roseblader ned fra åpningen, som om de kommer fra selve himmelen. De ligner jo litt på ildtunger. Pantheon er den best bevarte og mest betydningsfulle bygningen fra antikkens Roma. Den ble bygget av keiser Hadrian ca 120 e.Kr og har vært i bruk uavbrutt siden den tid. Den har vært kirke siden år 608 e.Kr. Det er trolig den viktigste grunnen til at bygningen har blitt bevart så godt. Her kan man virkelig fornemme historiens sus og de lange linjene.

Foto: Wikimedia Commons.

12
mai

❑ **1885:** Nynorsk (kalt landsmål inntil 1929) og bokmål likestilles som skriftspråk.

❑ **1926:** En ekspedisjon, ledet av Roald Amundsen og amerikeneren Lincoln Ellsworth, passerer Nordpolen med det 106 meter lange luftskipet «Norge» etter å ha startet fra Ny-Ålesund dagen før. Besetningen var på 16 mann.

❑ **FØDT:** Florence Nightingale (1820-1910). Født i Italia av britiske foreldre.

Pionér innen moderne sykepleie. Særlig kjent for tiden hun tjenestegjorde ved det britiske feltsykehuset utenfor Istanbul under Krimkrigen (1853-1856). Etablerte også sykepleieskolen ved St. Thomas Hospital i London.

❑ **1888:** Brasil forbyr slaveri.

❑ **1913:** Russisk-amerikanske Igor Sikorsky blir den første som flyr et firemotors fly.

13
mai

❑ **1933:** Nasjonal Samling (NS) stiftes som et politisk parti med Vidkun Quisling som leder. Partiet opphørte å eksistere ved freden i mai 1945.

❑ **1945:** Kronprins Olav og fem statsråder vender tilbake til Norge etter fem år i eksil i Storbritannia under den tyske okkupasjonen.

❑ **1981:** Tyrkiske Mehmet Ali Ağca forsøker å drepe pave Johannes Paul 2. på Petersplassen i Vatikanet. Paven ble såret i attentatet.

❑ **DØD:** Gjest Baardsen (1791-1849). Født i Sogndal. En av de mest omtalte norske forbrytere, kjent for sine mange rømninger. Skrev sin selvbiografi mens han satt fengslet. Livnærte seg av å selge bøkene etter at han ble benådet i 1845.

Fortsetter side 123 ➤